

## ДО ПИТАННЯ ПОСИЛЕННЯ РОЛІ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ В ЕКОНОМІЧНОМУ РОЗВИТКУ УКРАЇНИ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

Державний податковий університет

### ON THE ISSUE OF STRENGTHENING THE ROLE OF THE BANKING SYSTEM IN THE ECONOMIC DEVELOPMENT OF UKRAINE MARTIAL STATE

*У статті досліджено стан та тенденції розвитку банківської системи України в умовах воєнного часу. У складних умовах воєнного часу банківська система демонструє високі показники розвитку, зокрема прибутковості. Підкреслюється, що спрямування коштів переважно у цінні папери уряду не сприяє повноцінному виконанню банками функції фінансування розширеного відтворення економіки. Акцентовано важливість пошуку шляхів активізації кредитування реального сектору економіки за збереження стабільності фінансової системи. Проаналізовано вплив різних факторів на діяльність банківської системи, зокрема посилення регуляторних вимог, контроль за діяльністю системно важливих банків. У статті запропоновано низку рекомендацій щодо підвищення стійкості банківської системи та стимулювання кредитування, зокрема розвиток спеціалізованого кредитування, підвищення доступності кредитів для МСБ та сільськогосподарських підприємств, а також забезпечення кібербезпеки у фінансово-цифровому просторі.*

**Ключові слова:** фінансова стабільність; кредитування; банківське регулювання; цифровізація; воєнний стан.

*The article examines the state and development trends of the banking system of Ukraine in wartime conditions. In difficult wartime conditions, the banking system demonstrates high development indicators, in particular profitability. It is emphasized that directing funds mainly into government securities does not contribute to the full performance by banks of the function of financing expanded economic reproduction. The importance of finding ways to activate lending to the real sector of the economy while maintaining the stability of the financial system is emphasized. The impact of various factors on the activities of the banking system is analyzed, in particular, strengthening regulatory requirements, control over the activities of systemically important banks. The article offers a number of recommendations for increasing the stability of the banking system and stimulating lending, in particular, the development of specialized lending, increasing the availability of loans for SMEs and agricultural enterprises, as well as ensuring cybersecurity in the financial and digital space.*

**Keywords:** financial stability; lending; banking regulation; digitalization; martial law.

Одним з ключових завдань фінансової політики на поточному етапі розвитку України є посилення кредитного забезпечення вітчизняної економіки. В останні роки банківська система України демонструє високу стійкість. Зокрема за 2024 рік чистий прибуток (після оподаткування) склав - 125,6 млрд. грн. (+2,3%), а чистий фінансовий результат збільшився попри підвищення діючої на відповідну дату ставки оподаткування банків з 18% до 25%. Нарахований податок на прибуток – 37,5 млрд. грн. (+69,9%). Відповідно у 2024 р. банкам нараховано податку на прибуток більше, ніж сумарно за 2020-2023 рр. Рентабельність банківського капіталу (чистий прибуток до власного капіталу банків) на 1.11.2024 р. становив 43,3%. Але підвищення ставки оподаткування прибутку банків до 50% у 2024 р. призведе до зменшення цього показника до рівня 30%, що відповідає довоєнному рівню - 32,47% на кінець 2021р.[1].

Факторами високого рівня прибутковості банківської системи є [2]:

відносний надлишок ліквідності в банківській системі внаслідок наростання розриву в темпах зростання депозитів та кредитів. Такий структурний профіцит ліквідності, обумовлений, насамперед, невірноважністю валютного ринку через надходженням міжнародної допомоги (валюти) на фінансування дефіциту бюджету;

висока процентна маржа (спред між ставками за активними операціями банків і залученням коштів);

домінування процентних доходів від без ризикових операцій із державними цінними паперами (ОВДП та депозитними сертифікатами (ДС)). Зокрема, за даними НБУ, у третьому кварталі 2024 року процентні доходи від ОВДП і ДС склали 5,5% чистих банківських активів, тоді як від кредитування – 4,8%. При цьому частка ОВДП у процентних доходах має тенденцію до зростання, ДС – до зниження.

В цілому високі показники прибутковості і рентабельності банків у період воєнного стану свідчать про певну диспропорційність між станом фінансової і реальної сфер економіки та посилення впливу банківської системи на фінансову стабільність в країні. Через ці обставини НБУ ужорсточив регулювання банківської системи, зокрема підвищив вимоги до банківського капіталу.

Зміцнення стійкості банківської системи підтримує спроможність банків до кредитування економіки як основи внутрішньої фінансової стабільності. Особливо велике значення в цьому контексті мають так звані «системно важливі фінансові установи» (СВФУ), які розцінюються як одне з основних джерел вибухового поширення системного ризику та загроз стійкості фінансової системи. В Україні питання регулювання діяльності системно важливих фінансових установ актуалізувалося під час кризи 2008-2010 рр., коли серед проблемних банків опинилися й деякі найбільші системні банки. У 2011 року з групи найбільших банків в Україні лише 5 банків володіли більше ніж 5% активів банківської системи, в тому числі, «Приватбанк» 13%, «Укресімбанк» 8%, «Ощадбанк» 7%, «Райффайзен Банк Аваль» 6%, «Укрсиббанк» 5%, а їх сукупна частка складала 38% [1]. Протягом 2011-2017 рр. кількість банків, що відносилися до системно-важливих, поступово зменшувалася. Так, якщо ще в 2014 році до СВБ відносили 8 банків, то в 2015 році – 6, а в 2017 році – тільки 3. Але, протягом цих років обсяги їх діяльності не досягали середньоарифметичного показника системної важливості, щоб увійти до списку СВБ. На нашу думку, така ситуація більшою мірою пов'язана з вдосконаленням методики НБУ щодо ідентифікації СВБ в банківській системі України.

Звичайно, найбільші українські банки за обсягами активів важко порівнювати навіть з середніми європейськими фінансовими інститутами. Проте під час кризи держава вимушена була надати їм допомогу, щоб зберегти стійкість фінансової системи, що актуалізує питання про ефективність функціонування СВБ, роль банків з іноземним капіталом та переформатування діяльності всієї банківської системи. Серед основних шляхів регулювання вітчизняних СВФУ найбільш доречними слід визнати встановлення додаткових обмежень на прийняття ризиків (ліквідності, кредитного, інвестицій), збільшення необхідного рівня регулятивного капіталу, жорсткі вимоги до систем управління ризиками.

Перехід СВБ у державну власність і суттєве скорочення кількості банків в Україні (до 62) за виконання ними більш жорстких вимог до якості капіталу дозволило підвищити стійкість вітчизняної фінансової системи і сприяло збереженню відносно фінансової стабільності у період воєнного часу. Разом з тим, потреба виконання високих рівень вимог до регуляторного капіталу та норм резервування підштовхувала банки до пошуку найбільш прибуткових напрямів інвестування коштів, якими на поточному етапі є операції з цінними паперами уряду (ОВДП) та депозитними сертифікатами НБУ. Це не сприяло розвитку кредитування реального сектора економіки, позбавляло вітчизняну економіку надійного фінансового базису.

Слід зауважити, що з подібною проблемою стикнулися фінансові регулятори і в інших країнах. Наприклад, з кінця 2023 р. банки США ведуть масштабну боротьбу проти посилення регуляторних вимог, передбачених «фінальним Базелем III» (Basel III Endgame), анонсованим в липні 2023 р. Головний аргумент банківської індустрії, що «фінальний Базель» переоцінює ризики та завдає великих збитків середнім банкам і економіці, знизивши доступність кредитування для бізнесу і населення, особливо у сегменті іпотечного кредитування. А стандартизація оцінок і вимог до капіталу, пов'язаних із видачею кредитів, зумовить міграцію деяких послуг у менш зарегульований небанківський сектор. Так, у січні 2024 р. Американська асоціація банкірів та Інститут банківської політики випустили 300-сторінковий лист, який містить всі способи, якими, на їхню думку, пропонувані регуляторні новації витіснять кредитування у тіньовий банківський сектор, скоротять ринкову ліквідність та викличуть «значне, перманентне скорочення ВВП та зайнятості. На противагу, прихильники жорстких вимог аргументують свою позицію тим, що у 2023 р. американська банківська система отримала прибуток у 256 млрд дол, що в півтора рази (за оцінкою ФРС) більше вартості збільшення капіталу банків протягом декількох років у разі прийняття нового стандарту. Так само проведений ЄЦБ аналіз фінансової системи Єврозони показав, що перехідні витрати впровадження Базеля III (у її європейській редакції) будуть повністю компенсовані довгостроковою вигодою від її проведення, підвищивши стійкість і прибутковість банків, а також їхню здатність абсорбувати [3].

Для посилення інституційної спроможності фінансового сектора протистояти потенційним і наявним викликам і загрозам, що передбачено домовленостями з міжнародними партнерами України, в 2025 р. НБУ запланував поновити процедуру регулярної оцінки стійкості банків. Оцінка їх стійкості протягом 2025 р. здійснюватиметься в три етапи й передбачає оцінку незалежними аудиторами якості активів 21 обраного банку, що контролюють понад 90 % активів банківської системи.

Крім забезпечення стабільності банківської системи розроблено заходи щодо більш активного залучення їх до фінансування інвестиційних процесів в рамках спеціальної інвестиційної програми Ukraine Investment Framework в обсязі 9,3 млрд євро. З них 1,5 млрд євро виділяє ЄС через змішаний механізм кредитів і грантів, що здешевлює фінансування бізнесу, а 7,8 млрд євро – українські гарантії з коефіцієнтом резервування 70%. Гарантії забезпечують покриття фінансових ризиків за різноманітними операціями у державному та приватному секторах, таких як кредитування (у тому числі в національній валюті через українські банки), гарантії і контргарантії, інструменти ринку капіталу, інші інструменти фінансування або покращення кредитоспроможності, страхування, участь у капіталі або квазі-акціонерному капіталі [4].

На підтримку урядових ініціатив НБУ в рамках Стратегії з розвитку кредитування ухвалив комплекс рішень для залучення банківського сектору до фінансування інвестиційних проектів з відбудови економіки країни. Пріоритетними для спрямування кредитів визнані оборонно-промислового комплекс, енергетика, переробна промисловість, сільське господарство та відновлення енергетичних потужностей. Ключовою умовою розвитку кредитування в умовах воєнного стану є мінімізація ризиків наданих кредитів, для чого має бути запроваджено спеціальну категорію кредитів, для якої будуть встановлені відповідні коефіцієнти кредитного ризику та розрахунку ліквідності [5].

Ефективне виконання взаємопов'язаних завдань забезпечення стійкості банківської системи та використання її потенціалу для кредитування суб'єктів господарювання потребує врахування магістральних тенденцій цифровізації банківської діяльності, яка на сучасному етапі вже перетворилася з простого впровадження інноваційних технологій надання банківських послуг на переосмислення принципів банківської діяльності на засадах клієнтоорієнтованого підходу. Нові технології, такі як блокчейн, розумні контракти сформували передумови для впровадження інноваційних фінансових рішень, які забезпечують якісно новий рівень ефективності банківської діяльності, безпеки та зручності отримання послуг, якість яких на порядок вища, ніж у традиційних банків. Це полегшує завдання розвитку кредитування у складних умовах воєнного часу. Саме завдяки цифровим фінансовим технологіям банки мають змогу оптимізувати свою роботу, скоротити витрати та сформувати нові напрями надання послуг.

#### СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Офіційний сайт НБУ URL: <https://bank.gov.ua/>
2. Зубрицький В. Чистий прибуток банків за 10 місяців 2024 року перевищив 125 мільярдів гривень Економіка. 24 листопада 2024. URL :<https://meta.ua/uk/news/economics/232614-chistii-pributok-bankiv-za-10-misyatsiv-2024-roku-perevischiv-125-milyardiv-griven/>
3. BASEL III MONITORING EXERCISE – RESULTS BASED ON DATA AS OF 31 December 2022. ANNEX – ANALYSIS OF EU SPECIFIC ADJUSTMENTS. September 2023. URL: [https://www.eba.europa.eu/sites/default/files/document\\_library/Publications/Reports/2023/Basel%20III%20monitoring%20report/1062188/Annex%20to%20Basel%20III%20monitoring%20report%20as%20of%20December%202022%20-%20EU-specific%20Analysis.pdf](https://www.eba.europa.eu/sites/default/files/document_library/Publications/Reports/2023/Basel%20III%20monitoring%20report/1062188/Annex%20to%20Basel%20III%20monitoring%20report%20as%20of%20December%202022%20-%20EU-specific%20Analysis.pdf) /.
4. Механізми фінансування інвестицій в Україні. в рамках Ukraine Investment Framework (Ukraine Facility 2 pillar). Міністерство економіки України. URL: <https://www.ukrainefacility.me.gov.ua/wp-content/uploads/2024/06/ukraine-investment-framework.pdf>
5. Постанова Правління НБУ від 07 червня 2024 року № 65 "Про затвердження Змін до деяких нормативно-правових актів Національного банку України та встановлення перехідних положень щодо запровадження оновлених вимог до капіталу банків". URL: [https://bank.gov.ua/ua/legislation/Resolution\\_07062024\\_65](https://bank.gov.ua/ua/legislation/Resolution_07062024_65)

*Бірюк Дмитро Олександрович, кандидат педагогічних наук, докторант кафедри фінансових ринків та технологій, Державний податковий університет, Ірпінь, e-mail: [dima4444@ukr.net](mailto:dima4444@ukr.net)*

*Biryuk Dmytro O., Candidate of Pedagogical Sciences, Doctoral Student at the Department of Financial Markets and Technologies, State Tax University, Irpin, e-mail: [dima4444@ukr.net](mailto:dima4444@ukr.net)*